

Jelena Perepać

**SLEPO I SLABOVIDO DETE U
PORODICI**

NOVI SAD, 1999.

SLEPO I SLABOVIDO DETE U PORODICI

Nije retkost da veliku sreću, kakvu predstavlja dolazak novog člana porodice, pokvari činjenica da on ima kakav nedostatak - urođenu telesnu manu, naslednu bolest ili oštećenje čula. Roditelji ipak treba da imaju na umu da je većinu ovih smetnji normalnom razvoju u znatnoj meri moguće ublažiti i nadoknaditi tako da rođenje ovog deteta ne treba doživeti kao tragediju. Njegovim prihvatanjem i odgovarajućim vaspitnim postupkom moguće je, šta više, postići da aano u kasnijem razvoju postigne takav stepen samostalnosti da ni u čemu ne zaostaje za drugim ljudima, o čemu svedoče mnogi primeri. Poznati su slučajevi ljudi sa višestrukim oštećenjima čula - slepoglunonemih, koji su zahvaljujući ljubavi, razumevanju i pomoći svoje okoline, kao i sopstvenim naporima, pisali knjige i osvajali doktorate, stičući opšti ugled i priznanje za svoje kvalitete. Pomenimo samo slučajeve Amerikanke Helen Keler i Ruskinje Olge Skorohodove.

Naravno, nisu nepoznati i mnogi drugi primeri dece ometene u razvoju koja su, zapuštena i odbačena, u lošim uslovima i lišena roditeljske pažnje i ljubavi, nazadovala u svakom pogledu, predstavljajući teret i sebi i drugima, bez ikakve krivice sa svoje strane. Da bi se to izbeglo, potrebno je uvažavati preporuke koje dolaze iz specijalne grane pedagogije koja se bavi vaspitanjem i obrazovanjem slepe i slabovide dece - tiflopedagogije, kao i iskustva mnogih roditelja koji su uspeli u svom najplemenitijem zadatku - da biće koje su doveli na svet osposobe za srazmerno samostalan i punovredan život, dajući mu ljubav i primajući je od njega, što i jeste najdublji smisao roditeljstva.

Ovu knjižicu napisala je diplomirani psiholog Jelena Perepatić, i sama slabovida, koristeći u njoj kako svoja stručna znanja, tako i sopstvena iskustva. Ona je ujedno i živo svedočanstvo ostvarljivosti pomenutog zadatka i trebalo bi da bude dobar motiv svakom roditelju slepog i slabovidog deteta da njegovim problemima priđe na pozitivan i konstruktivan način, uz svest koliko je mnogo moguće učiniti ako se postupa pravilno i uloži odgovarajući trud.

Urednik

ROĐENJE DETETA

Rođenje deteta ometenog u razvoju nosi sa sobom mnoge probleme i dileme sa kojima se ređe suočavaju druge porodice.

Mada se naučnici, koji proučavaju porodicu ometenog deteta i odnose koji vladaju u njoj, ne slažu u potpunosti oko stepena i značaja promena do kojih dolazi rođenjem ovakvog deteta, njihovo pojavljivanje je neminovno.

Pri rođenju ometenog deteta roditeljsku sreću i ushićenje često zamenjuje tuga, očaj, katkada bes i osećaj krivice i posebno strah vezan za sudbinu deteta. Trajanje ovog kriznog perioda je individualno.

Kada on prođe, ako roditelji uspeju da prihvate dete, javljaju se problemi vezani za brigu oko deteta i načina vaspitanja. Da bi slepo dete naučilo neke veštine potrebno je daleko više truda, rada i strpljenja nego drugoj deci normalnog vida. Osim toga kod ove dece češći su problemi i poremećaji u ponašanju. Razvoj je neujednačen, a da bi se to popravilo u što većoj meri, potrebno je mnogo više stimulacije. Tu su i dileme vezane za lečenje, (operativne metode sa nesigurnim rezultatima) izborom škole, zanimanja.

Problemi među supružnicima su češći a broj razvoda veći.

Iz svega iznetog, jasno se vidi da su porodica ometenog deteta i odnosi, koji u njoj vladaju, opterećeni različitim problemima koji mogu, ako se ne reše na odgovarajući način, da negativno utiču na razvoj deteta.

Da bi ometeno dete (u ovom slučaju dete oštećenog vida) odraslo i postalo sposobno da samo brine o sebi i vodi normalan život, od presudnog je značaja sposobnost i spremnost roditelja i drugih članova porodice da se suoče sa razvojnim problemom svoga deteta i prihvate ga kao željenog i punopravnog člana bez obzira što oštećenje ili gubitak vida utiču na psihofizički razvoj tako da ga u nekim aspektima ograničavaju a dete čine u većoj meri zavisnim od drugih.

USPOSTAVLJANJE KOMUNIKACIJE NEVERBALNA KOMUNUKACIJA

Komunikacija među ljudima, kojom se prenose misli i osećanja, najčešće se ostvaruje govorom. Pored ove, verbalne komunikacije, poruke se saopštavaju i neverbalno - pogledom, gestom i pokretom. Takvo komuniciranje je naročito karakteristično za bebe pre nego što progovore i reči dobiju značenje za njih. U tom periodu reči zamenjuje "govor očiju" koji majke prilično lako razumeju.

Usled nedostatka vida slepe bebe nisu u stanju da se sporazumevaju na taj način već razvijaju poseban rečnik - rečnik pokreta. On nije jednostavan za sporazumevanje tako da se kod majki javlja strah da ih dete neće shvatiti. Iako razumljiv, on nije opravdan, jer slepa beba prihvata takvo komuniciranje i sama pokušava da na taj način saopšti svoje potrebe i osećanja. Međutim, majci je teško da protumači neverbalni jezik slepe bebe. Za to je potrebno strpljenje koje će postepeno dati rezultat. Ali, kada jednom uspostave takav oblik sporazumevanja, to će postati zadovoljstvo i za majku i za bebu.

JEZIK OSMEHA

Sa uzrastom od približno tri meseca, ljudski lik gotovo uvek automatski izaziva osmeh kod beba normalnog vida. Čini se da su bebe tog uzrasta najsrećnija bića na svetu koja se smeše svakom čovekolikom stvoru. Međutim, dovoljno je uozbiljiti se da bi beba, ako ozbiljan izraz lica potraje posle uobičajenog osmeha, postala zamišljena, zbunjena pa i uplašena, i da joj niz obraze poteku suze. Prethodna ilustracija samo potvrđuje kolika je važnost čula vida i neverbalne povratne informacije, koji dovode do razlika u jeziku osmeha između slepih beba i beba normalnog vida.

Slepe bebe počinju da se osmehuju u četvrtom mesecu na poznat glas ali ni tada osmeh nije ni automatski ni redovan. Pored toga redak je i vedri, ushićeni smeh toliko karakterističan za njihove vršnjake neoštećenog vida. Postoji ipak dosta uspešan način koji dovodi do osmeha. Zabeleženo je da je najpouzdaniji način za izazivanje osmeha kod slepe bebe neposredan telesni dodir sa njom i milovanje, tako da se osmeh javlja čak i ranije nego kod beba koje vide.

PRVE REČI

Negde oko prvog rođendana i dete oštećenog vida će verovatno izgovoriti svoju prvu reč. To će biti verovatno veoma jednostavna, dvosložna reč koja će po glasovnom sklopu biti veoma slična gukanju koje se već čulo. Međutim, ona će služiti bebi da označi određenu stvar i to joj daje odliku prave reči.

Prve reči neće uvek ličiti na one koje mi koristimo i biće potrebno nešto truda da bi se razumele. Bebin rečnik će biti skroman ali zato ona te prve reči izgovara veoma ljupko, tako da je teško doleteti izazovu i ne imitirati ih. Međutim, veoma je važno da reči koje dete čuje budu pravilno izgovorene jer jedino tako može naučiti da pravilno govori i da ujedno proširi i

svoj rečnik. Ovo je važno za svu decu ali posebno za decu oštećenog vida za koju će reč, kada porastu, biti značajno sredstvo izražavanja.

Događa se da mališani oštećenog vida, posle prvobitnog brzog napredovanja, oko druge godine života prestaju da uče nove reči i kao da zaboravljaju one reči koje su već naučili. Ovaj zastoj i nazadovanje zbunjuje i plaši roditelje koji su puno pričali svom detetu i tako mu omogućili da progovori.

Uzroci ovakvog zastoja nisu potpuno razjašnjeni. Čini se, međutim, da imaju veze sa burnim psihofizičkim razvojem deteta koje, u tom periodu, nije u stanju da istovremeno sve postigne. Deci koja ne vide je potrebno više truda i vremena da razviju svoje umne, govorne i telesne sposobnosti. Međutim, to je samo jedan od uzroka ovog zastoja u razvoju govora. Za razliku od njih, pažnju dece koja vide privlače razni predmeti, igračke i slikovnice što izaziva i njihovu želju da ih imenuju. Ovu želju zadovoljavaju odrasli koji pokazuju deci predmete imenujući uporedo sa tim njihove nazive. Zahvaljujući tome, dete koje vidi, pogledom traži ono što je imenovalo. Na taj način se kod deteta razvija težnja da i samo imenuje predmete. Osim toga ako i ne zna kako se nešto naziva, dovoljno je da pokaže šta želi i odrasli će ga razumeti ali će i imenovati predmet i tako mu olakšati razvoj govora.

Ovakve i slične podsticaje neme dete oštećenog vida. Ako se tome doda da, ukoliko su ova deca zanemarena u porodici, ako se sa njima niko ne igra, ne priča im se, onda i ne čudi što ona kasnije progovore i što je njihov govor manje razvijen pre polaska u školu nego kod njihovih vršnjaka koji normalno vide.

PRVI KORACI

Kretanje deteta koje vidi podstaknuto je onim što opaža oko sebe. Njega privlače sve te šarene, čarobne stvari koje želi da dohvati. Za razliku od njega, iako druga čula mogu donekle da nadoknade nedostatak vida, slepo dete zvuci igračkaka koje voli neće podstaći da krene prema njima i pokuša da ih dohvati sve do trenutka kada shvati da objekat postoji i kada nije u njegovim rukama (da je supstancijalan), što se događa između 12. i 20. meseca života. Tek tada ono biva podstaknuto da vrši pokrete dosezanja i hvatanja, kao i da se kreće u prostoru. Međutim, da bi moglo uspešno da dohvati predmet koji se nalazi negde u daljini, dete oštećenog vida mora da ovlada još jednom veštinom.

Potrebno je da razvije i koordinaciju uho - ruka. Da bi savladalo ovu veštinu biće mu potrebno mnogo više vremena i truda nego njegovim vršnjacima koji vide, koji će sličnom veštinom ovladati već na uzrastu između 4. i 8. meseca. Pored toga, ova veština je usko povezana sa razvojem pojma o trajnosti objekta koji se takođe javlja oko prvog rođendana.

Tek kada ovlada svim ovim veštinama, malo, slepo dete će uspeti da pomoću zvuka odredi položaj predmeta i krene prema njemu.

Posmatranja ponašanja slepe dece pokazuju da ni jedno od njih nije naučilo da puzi ili da se na neki drugi način kreće unapred dok dok predhodno nije, na osnovu zvuka, odredilo njegov položaj i ispoljilo želju da ga dohvati. Tako je za veliki broj slepe dece karakteristično kretanje i puzanje unazad.

Prema tome, dok ne savlada sve ove veštine slepo dete, iako je u stanju da lepo stoji i kontroliše položaj svog tela, nije u stanju da napreduje u pogledu kretanja u prostoru. Šta više, stvara se napetost koje se ono oslobađa posredstvom stereotipnih pokreta - blindizama, o kojim će još biti reči. Tako, na primer, dete vrti glavom, klata se i slično. Ova pojava često

se zapaža i na kasnijim uzrastima i predstavlja jedan oblik regresivnog rasterećenja od napetosti.

Posle prve godine života dete normalnog vida počinje da hoda i postepeno, osetivši zadovoljstvo zbog uspravnog položaja tela, stiće ravnotežu i sposobnost sve slobodnijeg i spretnijeg hodanja. Za slepu decu se može reći isto. Kao i njihovi vršnjaci, deca oštećenog vida u početku hodaju nespretno, sapliću se i padaju ali ipak stiču određenu veštinu, sigurnost i samopouzdanje. Od ovog momenta razvoj kretanja kroz prostor kod ove dve grupe dece, odvija se različitim tokom.

Jednogodišnji mališan normalnog vida, i pored čestih padova, svakim narednim korakom postaje sigurniji i brži. Međutim, česta osujećenja na slepo dete deluju drugačije. Naime, kod njega dolazi do zaostajanja, ono gubi veru u sebe i povlači se. Kako raste, slepo dete sve češće nailazi na prepreke koje povećavaju opasnost od ozlede. Osim toga njegovo osvajanje kretanja kroz prostor usporavaju i odrasli svojim upozoravajućim povcima koji na dete deluju kao kočnica i ono postaje sve opreznije i pažljivije. Da bi se osećala bezbednije, slepa deca često hodaju ukočeno, pokreti su im ograničeni, bez hitrosti i spontanosti koje su karakteristične za malu decu normalnog vida. Nasuprot njima, slepa deca su sklona da izbegavaju kretanje.

Da bi se slepo dete slobodno kretalo i uživalo u tome, potrebna mu je pomoć. Pre svega, treba mu omogućiti da se slobodno kreće po kući. To se postiže takvim rasporedom nameštaja da mu se što manje objekata nađe na putu, odnosno, uređivanjem jednog dela prostora u kojem se ono može kretati bez straha da će naići na nešto i povrediti se. Ako se i približi nekom objektu koji predstavlja izvesnu opasnost, ne treba ga paničnim strahom uplašiti, nego ga treba naučiti kako da ga izbegne i razvijati kod njega poverenje u sopstvenu mogućnost da se slobodno kreće.

PROSTORNA ORIJENTACIJA

Nedostatak ili teško oštećenje vida najviše otežava sposobnost slobodnog kretanja i orijentacije u prostoru. Da bi se malo dete teško oštećenog vida lakše snalazilo u prostoru, mora da ga upozna. Ono se upoznaje sa prostorom na osnovu pamćenja rasporeda prostorija i nameštaja u njima. Preduslov za dobru orijentaciju je poznavanje prostornih odnosa, odnosno pojmova za njih (levo - desno, ispred - iza). Ako se detetu opisuje neki prostor, uvek se počinje od iste polazne tačke (napr. ulaznih vrata u stan ili u kuću). Primera radi kaže mu se "dnevna soba je desno od ulaznih vrata; uz levi zid nalazi se...." i tako redom, pri čemu dete opipava predmete o kojima je reč.

Deca kojoj je teško da se kreću sama (najčešće usled straha od povrede) traže da ih drugi nose ili vode, izbegavaju samostalno kretanje. Ona retko borave na svežem vazduhu, malo se kreću, što nepovoljno utiče na njihov fizički razvoj. Jedna od posledica ovakvog stanja je njihovo skromnije iskustvo iz svakodnevnih zbivanja. Kao i svako drugo dete i slepo dete bi trebalo da uživa u radostima sankanja, šetanja po opalom lišću, mirisu pokošene trave, da ima zadovoljstvo da samo uzbere cvet ili voćku, kao i da pokisne na letnjoj kiši.

KAKO DETE OŠTEĆENOG VIDA UPOZNAJE SVET

Saznanje je po definiciji proces u kojem subjekt (u ovom slučaju malo dete oštećenog vida) postaje svestan onoga što ga okružuje i stiče znanja o tome.

Saznanje se stiče uz pomoć opažanja, pamćenja, mišljenja, učenja, imaginacije, otkrića, suđenja, upotrebom jezika i drugim psihičkim procesima. Po svojoj prirodi ono je naročito povezano sa opažanjem.

Pri rođenju sva čula su slabo razvijena. Kod dece normalnog vida razvoj opažanja očima, a time i saznanja, podstaknut je objektima koji ga okružuju i bude u njemu želju da ih upozna. Deca teže oštećenog vida su prevashodno usmerena na preostala čula. Međutim, oštećenje (ili gubitak) vida ne dovodi automatski do bolje upotrebe preostalih čula u procesu saznanja. Drugim rečima, dete može imati očuvano čulo dodira a da i pored toga, na osnovu opipavanja, ne može da kaže šta drži u rukama ili da navede karakteristike ili delove tog predmeta.

Da bi čula bila maksimalno iskorišćena kao prijemnik informacija iz spoljnog sveta, potrebno je mnogo vežbe. Takođe, da bi te informacije mogle biti protumačene, potrebno je iskustvo koje se u detinjstvu najlakše stiče rukovanjem i ispitivanjem predmeta.

Udružena, preostala čula mogu u velikoj meri da zamene čulo vida, iako postoje neki pojmovi koje slepa deca i pored najbolje volje neće moći sasvim da razumeju (boje, horizont, duga, ogledalo itd.).

ULOGA POJEDINIH ČULA U SAZNAJNOM RAZVOJU

Sva čula imaju važnu ulogu u sticanju znanja dece oštećenog vida. Deca, kod koje je vid donekle očuvan, oslanjaju se pre svega na ovo čulo. Ukoliko je vid više oštećen, ostala čula dobijaju sve veću ulogu i dete, u zavisnosti od toga šta radi, koristi više ona čula koja mu u tom trenutku mogu pružiti više informacija. Na primer, kada teško slabovido dete istražuje neki sitan predmet, ono će prvo pokušati da ga ispita vidom. Ukoliko mu to ne pođe za rukom, jer je predmet suviše sitan, koristiće preostala čula (najviše čulo sluha i čulo dodira) a konačni sud o predmetu će doneti uzimajući u obzir sve što je o njemu saznalo. Slepa deca, bez ostatka vida, ili sa vrlo malim ostatkom vida, biće usmerena isključivo na preostala čula.

Bez obzira na to koliko je vid oštećen, neophodno je da ova deca nauče da koriste sva ostala čula, jer jedino tako mogu da što više saznaju o svetu u kojem žive i osamostaljuju se.

Čulo sluha - je jedino čulo (osim čula vida) koje nam pruža podatke o udaljenim objektima. Na osnovu zvuka možemo da odredimo; o kom se objektu radi, njegovu približnu udaljenost, pravac i brzinu kretanja.

Zbog toga ovo čulo u životu osobe teško oštećenog vida ima izuzetno veliki značaj.

Čulo dodira - uz čulo sluha u velikoj meri može da zameni vid. Pipanjem se mogu saznati mnoge osobine predmeta kao što su veličina, oblik i materijal od kojeg je napravljen. Međutim, ono ima i neka ograničenja - neupotrebljivo je pri upoznavanju suviše velikih ili suviše malih predmeta, kao i nekih prirodnih pojava.

Čula mirisa i ukusa - su takođe značajna čula. Ona se najviše koriste pri upoznavanju i prepoznavanju hrane.

EMOCIONALNA STANJA I REAKCIJE

Najranije emocionalne kontakte dete teško oštećenog vida, kao i sva druga deca, ostvaruje u svojoj porodici, a kasnije i u druženju sa vršnjacima. Emocionalno, ova se deca razvijaju na nešto drugačiji način nego njihovi vršnjaci normalnog vida.

Slepa i slabovida deca takođe umeju da vole, tuguju, budu ljubomorna, srećna ili ljutita. Razlike se ogledaju ne u doživljavanju nego u ispoljavanju, pogotovu negativnih emocija, kao što su bes, ljubomora ili mržnja.

Bes i agresivno ponašanje kod dece javlja se najčešće kada im se nešto zabrani, kada nešto ne mogu sama da urade ili kada se ostvarenje neke želje ili zamisli odgodi za kasnije. U svim situacijama kada je dete osujećeno u svojim namerama govorimo o frustraciji.

Deca u periodu osamostaljenja (oko tri god.) silno žele da sve urade sama a kada im to ne uspe, iz bilo kog razloga, ona su ljutita. Deca koja vide, ne skrivaju svoj bes, dok deca teško oštećenog vida, nasuprot njima, retko ispoljavaju svoju agresiju. Deca teško oštećenog vida su češće u situaciji da su njihove želje neispunjene a namere osujećene. Slepa deca se uzdržavaju od agresivnih nastupa jer se boje da će ih roditelji zbog toga odbaciti, a pri tome su svesna da im je pomoć odraslih neophodna zbog čega žele da pridobiju njihovu ljubav. Osim toga, ova deca zbog prirode svog nedostatka ne mogu lako da procene reakcije odraslih posle njihovog izliva besa (ne vide izraz lica, preteći stav) niti su u stanju da brzo pobegnu ili se sakriju.

Zbog svih ovih razloga, umesto da iskale svoj bes na osobi koja ih je osujetila, ova deca će svoju agresiju okrenuti ka drugim licima, objektima (tuku lutku, svoju stolicu) ili prema sebi (autoagresivne radnje).

Protest prema odraslima, koji se ponekad javlja, je ustvari posledica sukoba između jake želje slepe i slabovide dece da budu samostalna i nemogućnosti da to uvek ostvare.

IZLIVI BESA

Pored blindizama, koji se mogu okarakterisati kao poremećaji ponašanja kod većeg broja slepe i slabovide dece, prisutan je još jedan poremećaj ponašanja. To su izlivi besa praćeni vrištanjem, valjanjem po podu a katkada i autoagresivnim radnjama. Oni se prirodno javljaju oko prve i treće godine i reakcija su deteta na neku zabranu roditelja. Ove reakcije su prolazne ukoliko se na njih pravilno odreaguje, međutim, one kod slepe dece mogu da budu znatno duže (o ovim reakcijama bilo je više reči u poglavlju o emocionalnim stanjima i reakcijama).

Roditelji u opisanoj situaciji mogu da reaguju na više načina. Mogu, na primer, da učutkaju dete koje vrišti tako što će udovoljiti njegovim zahtevima, pre nego što buka postane nepodnošljiva. Zatim, mogu da ga kazne (fizička kazna je delotvorno oruđe). Ostaje još mogućnost da se detetu kaže zašto nešto ne može da uradi i da se zatim ostavi da vrišti.

Prvi način (uslišavanje želje) nije dobar jer se tako dete motiviše da nastavi sa takvim ponašanjem; postoji opasnost da to postane trajan oblik ponašanja u svim situacijama kada je dete osujećeno. Ovde je problem da takvo ponašanje, pre nego hendikep, može da odbija

drugu decu od njega. Kazna, mada trenutno efikasna u suzbijanju ovakvog ponašanja sadrži u sebi drugi problem: samo potiskuje, odlaže nepoželjno ponašanje. Drugim rečima dete neće vrištati i valjati se po podu ali će zato iskoristiti priliku kada ne može biti kažnjeno da bi najlakše dobilo ono što želi (to će se po pravilu dogoditi kada roditelju najmanje odgovara, najčešće u gostima!).

Nereagovanje odnosno ignorisanje ovakvog ponašanja je jedini pouzdan i prihvatljiv način iskorenjivanja ovakvog ponašanja. Ono se primenjuje uz obavezno objašnjenje zašto nešto nije dozvoljeno. Ovakvo ponašanje može da potraja i više od mesec dana uz primenu takvog postupka. U početku će se vriska pojačavati i biće potrebno mnogo strpljenja da se ona izdrži. Kada prvi talas prođe, ono će početi sve brže da se gubi i na kraju će sasvim prestati.

STRAHOVANJA

Svet u kojem živimo je iz dečjeg ugla posmatranja pun čuda, ali i opasnosti. Neke od njih su realne i vidljive, deca ih se boje. Druge pak samo su deci strašne, dok su treće realno opasne, ali pritajene i nevidljive, tako da ne izazivaju strah.

U svetu koji okružuje slepo dete postoji manje zanimljivih stvari koje ga mogu privući u avanturu istraživanja, a mnogo više opasnosti koje ga vrebaju na svakom koraku. Osim situacija koje mu prete zbog nedostatka čula vida, ono se može povrediti i na mnoge, inače, bezopasne stvari, o kojima ima pogrešnu sliku ili ga plaše jer su za njega neobične. Tako se mališan oštećenog vida može preplašiti kada prvi put dotakne četku, čuje insekta ili pokuša da siđe niz stepenice, jer se boji da bi ga neko mogao gurnuti.

Slepa deca se, kao i njihovi vršnjaci normalnog vida, boje mraka, vuka, veštice i duhova. Boje se da ostanu sama ili da se izgube. Većina ovih strahova javlja se tokom razvoja, kada dete spozna da je ranjivo i bespomoćno bez prisustva odraslih. Na sreću, oni najčešće nestaju kada odraste.

Dok raste, mališan može ponekad ružno sanjati. Probudiće se iz sna i potražiće nekog bliskog. Biće uplašen i verovatno će biti potrebno malo vremena da shvati da je to san, u čemu mu roditelj može pomoći. Treba ga pitati da ispriča šta je sanjalo, umiriti ga i vratiti u postelju, ako je potrebno malo ostati sa njim. Verovatno će brzo zaspati i do jutra sve zaboraviti.

Mala deca ponekad teže zaspavaju ako je predhodni dan bio veoma uzbudljiv, ili ih je nešto potreslo. Mogu imati loše snove i ako je u njihovom životu došlo do velike promene kao što su selidba, polazak u dečji vrtić ili u školu. Ukoliko se roditelju učini da ga je neki ružan san jako uznemirio, ili se ponavlja, treba popričati sa njim, što često pomaže.

Većina dečjih strahova ne iziskuje pomoć stručnjaka, ipak, ako se roditelju učini da mu se dete nečega suviše plaši, ili ako ne zna kako da mu pomogne, treba da potraži stručni savet.

TRAUMA ODVAJANJA OD RODITELJA

Tokom života, pogotovu u detinjstvu, blizina voljene osobe pruža radost i sigurnost. Međutim, u trenucima odvojenosti od nje, u situaciji potencijalne opasnosti, kao i mogućnosti gubitka voljene osobe, javlja se osećaj bespomoćnosti, tuge i straha, odnosno doživljaj traume odvajanja. O ovoj traumi može se govoriti tek kada se dete emocionalno vezalo za majku kao voljenu osobu, a zatim od nje bilo odvojeno. Njen nastanak i jačina zavisi od uzrasta deteta, uzroka, načina i trajanja odvajanja, kao i od nekih drugih faktora.

Rano afektivno lišavanje ne podrazumeva samo nedostatak toplih i trajnih osećanja između majke i deteta u prvim godinama života. Do njega može doći i ako se ovaj odnos, koji pruža sigurnost, povremeno prekida kraćim ili dužim odsustvom osobe za koju je dete vezano, najčešće majke. Odvajanje podjednako teško pogađa svu decu, bez razlike. Međutim, slepa deca se češće i ranije odvajaju od svojih voljenih i to uglavnom usled neke medicinske intervencije.

Pri odlasku u bolnicu dete je uznemireno i napeto zbog toga što mora napustiti majku i sve koji su mu dragi a pored toga strepi od novog i nepoznatog.

Bolnica može biti emocionalno hladna i negostoljubiva i u njoj se doživljavaju neprijatne lekarske intervencije i pregledi. Otuda ne iznenađuje što sve ove neprijatnosti malo dete često tumači i kao neku kaznu.

Nakon odvajanja deteta od majke, u periodu koji sledi, mogu se očekivati barem neke od tri karakteristične faze reagovanja deteta.

U početku se dete buni i protestuje, ali ne plače (I faza). Zatim počinje da plače i u ovoj fazi akutnog bola, beznada i očaja, jasno se vidi detinja tuga (II faza). Ukoliko je emocionalna veza između majke i njega bila jača i čvršća, to će reakcije bola i tuge duže trajati. Ako odvajanje traje više dana, dete prestaje da plače, ne pokazuje svoj bol i ponaša se kao da mu više nije stalo ni do čega. (III faza).

Kod slepe dece ovakve reakcije mogu da budu mnogo izrazitije. Plakanje traje neprekidno i danju i noću, dete prestaje da govori, da se kreće, počinje da mokri u krevet. To se nastavlja i kada se majka vrati. Po njenom povratku ono se refleksno hvata za nju i pripija uz grčevito stiskanje.

Svako odvajanje zbog bolničkog lečenja je za dete i roditelje teško. Posledice odvajanja se mogu donekle ublažiti pravilnom i blagovremenom pripremom deteta za odlazak u bolnicu.

Preporučljivo je pričati sa detetom i u skladu sa njegovim uzrastom i zainteresovanošću objasniti mu svrhu i prirodu boravka u bolnici. Pri tome treba voditi računa da objašnjenje bude prihvatljivo za dete i da ga dodatno ne uplaši. Dok je dete u bolnici potrebno ga je češće obilaziti i učiniti da mu boravak protekne što je moguće prijatnije. Roditeljima se u ovakvoj situaciji savetuje da udovolje željama deteta ali da pri tome ne menjaju osnovne vaspitne stavove. Deca poučena iskustvom da im je bolesnoj sve dozvoljeno, neretko nastavljaju da se na isti način ponašaju po povratku kući i tako postaju mali "tirani".

ZABRANJENE TEME

Pored toga što nedostatak čula vida uzrokuje oskudnije čulno iskustvo, usporava formiranje pojmova i otežava komunikaciju slepe dece, on je često razlog zabranama da se govori o nekim temama tuđim deci koja vide normalno.

Većina roditelja slepe dece je zatečena njihovim stanjem vida što dovodi do niza poteškoća (kako u savladavanju svakodnevnih problema vezanih za vaspitanje tako i onih u domenu komunikacije između njih i dece).

Jedan od ovih problema su zabrane vezane za temu slepila.

Roditelji se često ne usuđuju, ne mogu da slobodno i otvoreno pričaju sa svojom decom na tu temu. Za to postoje, barem, dva objašnjenja. Pre svega oni često nisu u stanju da prihvate, barem u tom trenutku, da je oštećenje vida njihove dece činjenica koju nije moguće promeniti. Drugo, ako prihvate neminovnost postojećeg stanja, i ako realno sagledaju detetove mogućnosti, ne umeju i ne žele da mu to objasne jer im svaki takav razgovor pričinjava bol.

Proizvod ovakvog stanja je činjenica da među slepom decom ima dosta one koja su uverena da je vid nešto što se stiže sazrevanjem. Shodno tome ona očekuju da će jednoga dana, kada porastu, progledati. Njihova nada i želja da progledaju su veoma velike, kao što su i njihovo razočarenje i tuga, kada shvate da do toga verovatno nikada neće doći.

Deca takođe veoma retko pričaju o tome među sobom ali, kada im se ipak pruži prilika za razgovor, on im donosi olakšanje, zato što su mogla da govore o nečemu što ih opterećuje. Osim što dovode do emocionalnog rasterećenja, razgovori na ovu temu, koliko god pažljivo vođeni, detetu ipak nanose bol. Međutim, oni mu omogućavaju da razreši unutrašnje konflikte, umanjujući razočarenje do kojeg neumitno dolazi pre ili kasnije, jer neke svoje snove nikada neće moći da ostvari i što je najvažnije, pružaju mu osnovu za razvoj realne slike o sebi.

Zanimljivo je da deca oštećenog vida, kada prihvate svoj nedostatak, ne pokazuju dalje interesovanje za taj problem i temu. Njihov unutrašnji svet gubi polako privlačnost i oni počinju više da se interesuju za stvari i događanja koji se odigravaju oko njih.

Jedna od nezaobilaznih zabranjenih tema je i seks i sve što je sa tim u vezi. Prve informacije o polovima deca normalnog vida dobijaju na osnovu anatomskih razlika između dečaka i devojčica i njihovog odevanja. Deca primećuju razlike i postavljaju niz pitanja, pokušavajući da nađu objašnjenja za ono što uoče.

Slepo dete, međutim, može da formira pojmove o seksualnosti samo na osnovu onoga što čuje, ali ne i vidi. Veliki uticaj na razvoj ovih pojmova imaju roditelji, kako njihov međusobni odnos, tako i njihovi stavovi prema seksualnosti, porodični moral, stav u vezi sa polom deteta i drugo.

U zabranjene teme mogu se ubrojati još i smrt, bolest, strah.... O njima deca često čuju ponešto i od drugih ljudi van kuće. Ove informacije su najčešće nekompletne, nedovoljno jasne, što još više zbunjuje decu.

Svu decu interesuju i ove zabranjene teme i zato treba prihvatiti njihovu radoznalost omogućivši im zadovoljstvo i avanturu otkrivanja.

U toku razgovora treba obratiti pažnju na način na koji dete pita i tražiti od njega da iznese svoje mišljenje, kako bi se našao najbolji način da mu se odgovori. Ovaj odgovor ne mora biti sasvim precizan, ali treba da bude u osnovi istinit, iskren i razumljiv da bi bio prihvaćen od deteta.

Pored ovih zabranjenih tema u životu slepog deteta postoje i zabrane druge vrste, nepoznate drugoj deci. Naime, njemu se ne dozvoljava da uvek koristi čulo dodira i mirisa da bi upoznao svet oko sebe. Primera radi, nepristojno je pomirisati hranu ili ljude, dodirnuti eksponate u muzeju ili pipanjem spoznati lik stranca.

Ovi tabui su dosta snažni pa ipak bi ih trebalo što je moguće češće izostavljati i omogućiti detetu da koristi svoja čula kako bi što bolje i pravilnije spoznalo svet oko sebe.

IGRA I IGRAČKE SLEPOG DETETA

Igra je neodvojivi deo života svakog deteta. Kroz igru ono uči, upoznaje fizičke zakone, uvežbava socijalne uloge. Isto tako dete kroz ovu aktivnost ispoljava svoje želje, stavlja se u situacije koje priželjkuje, koje mu se sviđaju ili kojih se boji u stvarnosti. Sadržaj dečije igre, prema tome, zavisi od bogatstva njegovih individualnih iskustava, doživljaja i saznanja, dok forma igre odražava stepen njegovog razvoja.

Kao urođena sposobnost, igra je svojstvena i deci oštećenog vida. Međutim, sadržaj i forma njihove igre, naročito ako se radi o potpunoj slepoj deci, se znatno razlikuju od igara njihovih vršnjaka koji normalno vide. Naime, igra slepe dece predškolskog uzrasta je sadržajno siromašna i stereotipna i u mnogome ograničena na igre i igračke koje su detetu bile poznate od ranije.

Ovakvom stanju doprinosi više činilaca. Pre svega, slepa deca nisu u mogućnosti da oponašaju i prate igre svojih drugova i odraslih osoba. Zbog toga ona ne mogu sama da nauče da se igraju, već im je potrebna pomoć roditelja, vaspitača ili druge dece.

Osim toga, ona ne mogu da učestvuju u nekim vrstama igara. Takve su sve vrste igara u kojima treba pogoditi određeni cilj, kretati se brzo i vešto po određenom prostoru, igre skrivanja i pronalaženja, igre kartama i slično.

Takođe, jedan od velikih problema je i nedostatak drugova za igru. Slepa deca ne mogu sama da pronalaze drugove pa se često igraju sama ili sa ukućanima. Iz ovoga proizilazi da je pred roditeljima i ostalim članovima porodice veliki problem kako da omoguće slepom detetu da se igra, nauči da koristi igračke, omoguće mu da uživa u igri i kroz nju se pripremi za rad. Pored toga, važno je znati da za dete oštećenog vida igračke imaju daleko veći značaj i ulogu nego za dete normalnog vida. Za slepo dete igračka nije samo pribor za igru, već vrlo često njegov partner u igri. Sa voljenom igračkom ono se ponaša kao sa živim bićem. Ona mu pruža utehu kada je tužno, zaštitu kada je uplašeno i društvo kada je usamljeno. Lepa i interesantna igračka slepom detetu, pored toga, omogućava da lakše pronade drugove za igru među decom koja vide.

Roditelji dece oštećenog vida nailaze na još jedan problem potpuno nepoznat drugim roditeljima. Naime, dok roditelji dece normalnog vida muku muče da ubede decu da neka igračka nije za njih i nisu u mogućnosti ili ne žele da je kupe (dete bi želelo baš tu igračku), roditelji slepe dece ne znaju šta da kupe, koju igračku bi pozeleo njihov mališan.

Da bi im pomogli u izboru, navodimo neke od igračaka koje slepa deca rado koriste u igri i koje doprinose razvoju pojedinih čula i spretnosti:

-Sve vrste igračaka koje proizvode zvuk: zvečke, pištaljke, muzički instrumenti (zvučni štapići, melodika, dečiji klavir za igru). Pri izboru igračaka iz ove grupe trebalo bi voditi računa da se uzimaju one igračke koje mogu korisno poslužiti za vežbanje sluha, osećaja za ritam i čula dodira.

-Igračke kojima dete može zahvatiti, tovariti i presipati : lopatice, kofe, kantice i slično. Ovakve igračke razvijaju spretnost i koordinaciju ruku, kao i orijentaciju potrebnu za kretanje u prostoru.

-Igračke koje se mogu gurati : kolica za lutku, na primer, doprinose razvoju orijentacije i slobodnog kretanja. Uz ovakve igračke dete se oseća sigurnije jer zna da će kolica prva naleteti na prepreku i tako ga sačuvati od povrede.

-Posebnu grupu čine igračke koje razvijaju finu motoriku šake i prstiju. To su raznovrsne bockalice, kocke, igračke u čije se otvore stavljaju geometrijski oblici ili tela,

makazice (plastične) i sl. Pored kupovnih, neke igračke roditelji mogu i sami da naprave. Na primer, od istrošene drvene olovke i kanapa, moguće je uz malo truda napraviti "iglu" na koju će dete navlačiti kolutove ili neke druge geometrijske oblike koji na sredini imaju otvor.

-Takođe, vrlo su zanimljive i korisne za decu i igre u kojima deca ubacuju u posudu sa manjim otvorom sitnije predmete (npr. u flašicu ubacuju pasulj, kukuruzna zrna, dugmad i sl.). Posebno zadovoljstvo predstavljaju i igračke koje se rastavljaju i sastavljaju, koje treba davati deci da bi razvijala spretnost.

-Sve igračke koje se navijaju trebalo bi da odgovaraju uzrastu, polu i interesovanju deteta. One treba da budu dovoljno čvrste i lake za održavanje pošto ih slepa deca rado stavljaju u usta. Pored toga sve igračke koje su u obliku životinja treba da što više liče na životinje koje predstavljaju, kako bi slepo dete steklo pravilne predstave.

Važno je da se kod deteta razvije navika spremanja igračkaka posle igre, da ih ostavlja na određeno, uvek isto mesto, kako bi ih kasnije moglo naći i ponovo se igrati njima.

KAKO DRUGI DOŽIVLJAVAJU OSOBE OMETENE U RAZVOJU

"Ne slepilo, već stavovi drugih,
onih koji vide, je teret koji je teško
nositi"

Helen Keler

Način na koji će slepa osoba biti tretirana zavisi od spremnosti i sposobnosti ljudi kojima je okružena da takvu osobu prihvate i omoguće joj što normalniji život.

Odnos ljudi prema hendikepiranima se menjao kroz istoriju. U početku se veoma surovo ophodilo prema deci ometenoj u razvoju (ona su se najčešće ubijala pri rođenju). Tokom vekova taj odnos je postepeno postajao humaniji.

Nažalost, neke predrasude je teško iskoreniti. Tako, na primer, ljudi često veruju da su slepi bespomoćni, da zavise isključivo od brige drugih, da ne mogu biti srećni, pa čak i da je slepilo vid kazne Božije. Jedan broj dece smatra da su njihovi slepi vršnjaci nesposobni da nauče da plivaju, uživaju u TV programu ili kažu koliko je sati. Nije mali broj ljudi koji i posle očiglednih primera o uspešnosti slepih prilikom obavljanja nekih poslova, odbijaju da se odreknu takvih predrasuda.

U životu slepih mnogo je prepreka, a neke od njih je teško, ponekad i nemoguće savladati. Problemi koji nastaju, često zbog predrasuda, prate slepu osobu još u ranom detinjstvu u druženju sa vršnjacima, tokom školovanja, pri izboru zanimanja, zapošljavanju i samostalnom životu.

Slepa osoba će se lakše suočiti sa svim ovim problemima ako sama prihvati nedostatak vida samo kao oštećenje jednog čula, a ne kao nešto što je čini manje vrednom i značajno različitom od drugih ljudi.

ZAVISNOST

Roditelji dece oštećenog vida strahuju za budućnost deteta, posebno brinući kako će ono živeti posle njihove smrti. Međutim, budućnost deteta upravo zavisi od njegove osposobljenosti da vodi brigu o sebi.

Sva deca, još od najranijeg detinjstva, teže samostalnosti. Slepá deca se u tome ne razlikuju od svojih vršnjaka. Razlika je u tome što ona nikada ne mogu, i pored najbolje volje, da budu potpuno samostalna. Uvek će postojati situacije u kojima će im zatrebati pomoć. Ona neće moći da primete fleku na odelu, niti će moći da pročitaju naziv ulice ili broj autobusa. Ipak, znatno je više situacija u kojima će moći da budu samostalna.

Deci ne treba kriti tu istinu. Da bi postala što samostalnija, potrebno ih je podsticati da sve što mogu urade sama. Pomoć će im u početku biti potrebna isto toliko koliko i strpljenje odraslog.

Samostalnost detetu teško oštećenog vida znači mnogo. Ona mu pruža slobodu i doprinosi formiranju pozitivne i realne slike o sebi.

Kada se od deteta očekuje nešto da uradi, važno je pri tome usaglasiti težinu zahteva sa uzrastom i trenutnim mogućnostima deteta. Međutim, umesto njega ne treba uraditi ništa što je u stanju samo da uradi, postepeno mu pomažući da se oslobađa pomoći drugih u svim situacijama kada je to moguće.

BRAĆA I SESTRE

U životu svakog deteta braća i sestre imaju posebno mesto i ulogu, kako u detinjstvu, tako i u kasnijem životu.

Slepoj deci su braća i sestre veoma važni za njihov razvoj. Oni su obično prvi partneri u igri i nestašlucima, njima se poveravaju tajne, od njih slepo dete može puno da nauči kao i da zatraži pomoć i zaštitu.

Ponuđena pomoć brata ili sestre je poželjna i dobrodošla ukoliko je to učinjeno spontano i ako pomoć ne ugrožava potrebu slepog deteta da bude samostalno. Zbog toga je važno da roditelji budu oprezni i odmereni u zahtevima koje postavljaju pred drugu decu, kojima se traži pružanje pomoći slepom detetu.

Ukoliko se u zahtevima pretera, to može izazvati otpor i dovesti do toga da slepo dete druga deca izbegavaju, pa se čak i neprijateljski odnose prema njemu. Zato ih treba odmeriti i stvarati takve situacije u kojima staranje o ovom detetu i igra sa njima ne predstavlja teret i odricanje. Osim toga, roditelji svojim primerom najboje mogu da motivišu ostalu decu da se ponašaju humano i saradnički, osećajući pri tome zadovoljstvo što su u situaciji da nekome pomognu i obraduju ga. Starija deca imaju pravo na detinjstvo, na drugove, druženja i uživanja koja ne uključuju mlađeg brata ili sestru.

Među braćom i sestrama prirodno je rivalstvo pa i ljubomora i zavist. Na mlađeg brata ili sestru najčešće su ljubomorna deca ispod pet godina, pogotovu dok su bebe. Zavist i ljubomora mogu još češće da se jave u porodicama sa slepim detetom jer ono, zbog prirode hendikepa, dobija više pažnje. Upravo zbog toga, potrebno je što više se posvetiti i drugoj deci. Vremenski bavljenje njima ne mora da traje dugo, bitno je da bude intenzivno i da deca oseće da je roditeljima stalo do njih isto kao pre rođenja mlađeg brata ili sestre.

VRŠNJACI

Od rođenja dete je okruženo drugim ljudskim bićima. U početku ona su neophodna za biološki opstanak jedinke. Međutim, kasnije su nam drugi ljudi potrebni iz još jednog razloga. Pored njih se, ako su nam dragi, osećamo dobro, voljeno, zaštićeno i spokojno. Jednom reči osećamo potrebu da smo sa ljudima, da smo prihvaćeni, da volimo i da smo voljeni. Dok je dete sasvim malo, ove potrebe zadovoljavaju u prvom redu roditelji, braća i sestre, bake i deke. Kasnije, kada prohoda i nauči da govori, polako će u taj svet ući i druga deca. Na samom početku bliski susret dva mala deteta ličiće pre na obračun nego igru. Oni će se ili otimati oko igračke i gurkati, ili jednostavno neće primećivati jedno drugo. Kasnije, kada malo poraste, od treće godine nadalje, dete će steći prve drugare, decu svog uzrasta, ili nešto stariju. Upoznavanje će uglavnom ići relativno lako, ono će prići iz radoznalosti da vidi šta rade druga deca, poželeti da se igra sa njima ili će ga privući lepa igračka. Uz drugare naučiće nove igre, pokrete i reči jer će moći da ih posmatra i imitira. Uz društvo u grupi vršnjaka dete će moći da se iskaže, da odredi svoj položaj među njima, nauči, usvoji norme ponašanja koje važe u grupi, odnosno vršnjaci će pomoći da se dete socijalizuje. Svakom detetu je potrebno društvo druge dece. Po tome se ni malo ne razlikuje ni slepo dete. Njemu je takođe potreban drug, razlika je u tome što do njega teško dolazi. Za to postoji više uzroka. Pre svega, mališan oštećenog vida nema vizuelne podsticaje da se približi drugom detetu. Drugo, on nije u stanju da u potpunosti udovolji zahtevima grupe (na primer, ne može da učestvuje u svim igrama). Treće, socijalna sredina posredno uči decu da sve što je različito i neuobičajeno nije poželjno. Pored toga, nedostatak informacija o slepilu i slepima dovodi do toga da deca, i kada su starija, ne biraju slepu decu za drugare ako ni zbog čega drugog, ono zbog toga što ne znaju kako da se sa njim druže. Svi nabrojani faktori doprinose da deca ne primaju u grupu ili odbacuju slepu decu iz nje. Međutim, uprkos problemima, svako slepo dete može da pronađe drugare koji će ga prihvatiti. U tome će mu, barem dok je malo, biti potrebna pomoć i podrška.

DEČJI VRTIĆ

Polazak deteta u predškolsku ustanovu je jedan od načina da dete upozna nove drugove, nauči nove igre, kao i da se navikne na grupu u kojoj postoje određena pravila. Njemu će veći deo dana biti organizovan u dečjem vrtiću, tamo će steći nova znanja i veštine koja će mu pomoći da spremnije krene u školu.

Deca oštećenog vida, kao i njihovi vršnjaci, mogu da idu u vrtić. Pred roditeljima je da izaberu programe i oblike redovnog ili specijalnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja. Oba modela imaju svoje prednosti i nedostatke.

U grupi vršnjaka dete oštećenog vida je u prilici da pronađe drugare normalnog vida. Ukoliko su uslovi povoljni, ono će biti prihvaćeno. Uzroci teškoća da se dete teško oštećenog vida uključi u grupu dece normalnog vida, leže pre svega u nepripremljenosti predškolske ustanove za njihov prijem. Grupe su prevelike i vaspitači nemaju vremena da posvete dovoljno pažnje svakom detetu. Osim toga, za rad sa decom oštećenog vida potrebna su posebna učila, igračke i osposobljenost vaspitača. Takođe, problem predstavljaju predrasude i negativni stavovi sredine protiv kojih je teško se boriti. Ukoliko su ovakvi stavovi veoma izraženi dete će biti odbačeno, biće nesrećno i osećati se manje vredno u odnosu na ostalu decu. U drugom slučaju, smešteno u specijalno odeljenje, slepo dete će se naći u društvu druge dece oštećenog vida i sa njime će raditi stručnjak-tiflopedagog. Grupa dece biće znatno manja nego obično i uslovi u kojima će živeti i raditi biće prilagođeni njihovim potrebama i mogućnostima. Međutim, i pored ovih nesumnjivih prednosti, boravak u specijalnim odeljenjima ima i ozbiljne mane. Ona se najčešće formiraju pri specijalnim školama, što pojačava izolovanost ove dece. Najbolje rešenje bi bilo kombinacija ova dva modela - rad u malim grupama dece neometene u razvoju uz intenzivan individualni rad sa detetom oštećenog vida.

PRIPREMA ZA POLAZAK U ŠKOLU

Priprema za polazak deteta u školu je sveobuhvatan proces koji ima za cilj da mu olakša početak školovanja. Ona obuhvata saznavni, emocionalni, socijalni i fizički razvoj deteta, zatim pripremu deteta za školski rad i učenje, kao i psihičku pripremu deteta za polazak u školu. U nastavku teksta biće više reči o psihološkoj pripremi dece oštećenog vida za polazak u školu.

Deci je škola nepoznata i, kao i sve druge tajnovite stvari, ona ih privlači ali istovremeno i plaši. Privlači saznanje da škola predstavlja simbol njihove odraslosti, te stoga često sa ponosom ističu da će uskoro postati đaci-prvaci. Usled nedostatka jasne predstave o školi, načina rada u njoj, a ponekad i straha da li će odgovoriti novim zahtevima, deca se pribojavaju škole.

Kod dece teže oštećenog vida ova uznemirenost pojačana je i zebnjama vezanim za nepoznat prostor i opasnostima koje možda u njemu vrebaju. Brine ih kako će biti prihvaćena od druge dece, naročito ako imaju neka negativna iskustva od ranije (ako su bila izbegavana ili im se neko rugao).

Da bi se uznemirenost dece smanjila, preporučljivo je pričati im o školi, životu u njoj, navoditi im neke lepe primere. Poželjno je odvesti dete do škole, omogućiti mu da se upozna sa novim prostorom (pokazati mu buduću učionicu, školsko dvorište). Ukoliko uslovi dozvoljavaju treba upoznati dete i sa učiteljem. Kupovina garderobe i školskog pribora je takođe dobar način da se polazak u školu doživi kao nešto lepo. Naravno da detetu, pri kupovini, treba omogućiti da u skladu sa svojim mogućnostima aktivno učestvuje i bira.

ŠKOLOVANJE

U vreme kada dete treba da pođe u školu utvrđuje se da li je ono psihički zrelo za taj polazak. Kada se radi o deci oštećenog vida, roditelji i stručnjaci koji procenjuju gotovost deteta za polazak u školu, suočavaju se sa složenim pitanjem izbora načina školovanja.

U razvijenim zemljama, uglavnom u zemljama Zapada, postoji praksa integracije hendikepirane dece u redovnu školu, dok u drugima preovladava izvojeni oblik njihovog školovanja. U predhodnoj Jugoslaviji postojala je dvojaka praksa. Dok se u Sloveniji i Hrvatskoj težilo ka integraciji, u ostalim delovima Jugoslavije preovladavao je sistem specijalnog školstva.

Iskustva zemalja u čijem obrazovnom sistemu preovladava integracija ometene dece su različita. Mada ovaj vid školovanja ima mnogo prednosti nad specijalnom školom, pojavljuju se i brojni problemi vezani pre svega za neprihvatanje ove dece od strane vršnjaka kao i nespremnost i nepripremljenost nastavnog kadra za rad sa ovom decom (nedostatak znanja, iskustva, specijalnih nastavnih sredstava i adekvatne stimulacije). S druge strane, specijalna škola je kadrovski i programski prilagođena specifičnim potrebama dece. Najveći i najozbiljniji nedostatak specijalnih škola leži u činjenici da je većina dece već na uzrastu od sedam godina odvojena od porodice, u internatskim uslovima, lišena ljubavi i pažnje najbližih. Pored toga ovakve ustanove vode svojevrsnoj izolaciji dece teško oštećenog vida i njihovoj kasnijoj i težoj integraciji u redovne tokove društva (većina slepe dece dolazi u školu u Zemunu sa sedam ili osam godina a iz nje izlazi po završetku srednje škole, sa osamnaest, devetnaest godina).

Uspeh u školi učenika oštećenog vida ne zavisi samo od odabrane škole i stepena oštećenja vida, nego i od njegovih intelektualnih sposobnosti, volje i motivacije da postigne uspeh, povoljne socio-ekonomske situacije u porodici, želje i umešnosti roditelja da pomognu detetu u savladavanju školskog gradiva, barem u početku, i stavova sredine (vršnjaka, nastavnog kadra) i dr. Upravo je uspeh u školovanju jedan od najbitnijih faktora koji određuju način na koji će se osoba ometena u razvoju uključiti u životnu i radnu sredinu ljudi bez hendikepa. Dosadašnja praksa integracije dece oštećenog vida u redovne škole, bila je usmerena na prilagođavanje deteta sredini i nije dala zadovoljavajuće rezultate. Praksa da se sa decom oštećenog vida otpočne rad tek kada krenu u školu pokazala se kao pogrešna. Pored toga, pripremi ove dece za polazak u školu, posvećivana je nedovoljna pažnja, a njihova dobra priprema je nužan uslov za postizanje zadovoljavajućeg rezultata. Samo razumevanje svih uticaja koji deluju na dete oštećenog vida, pre i u toku školovanja, i pokušaj uklanjanja onih prepreka na koje je moguće uticati (kao što je informisanje nastavnog kadra npr.) uz blagovremeni sistematski rad sa roditeljima i decom, doprineo bi potpunijoj integraciji i boljem školskom uspehu.

BRAJEVO PISMO

Brajeva azbuka je pismo usavršeno za slepe. Dobilo je ime po Luju Braju koji ga je usavršio i ono zvanično postoji od 1825. godine.

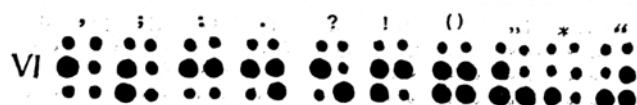
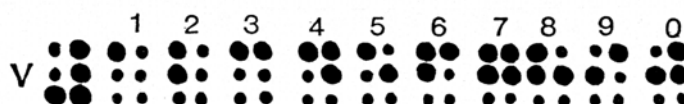
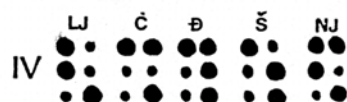
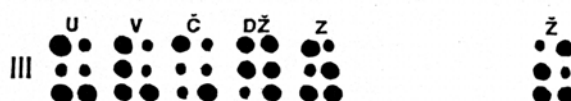
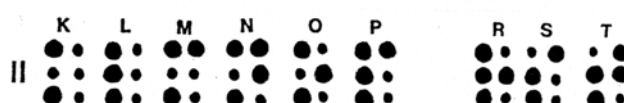
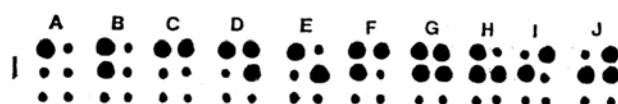
Luj Braj

Sastavljeno je od šest tačaka koje su raspoređene u uspravnom pravougaoniku sa po tri tačke po visini i dve po širini.* Braj je izračunao da se sa tih šest tačaka može napraviti 63 kombinacije, što je više nego dovoljno da se napišu sva slova francuskog jezika, znaci interpunkcije, brojevi i note (pri čemu se nikada ne koristi svih šest tačaka).

* Svaka tačka radi lakšeg prepoznavanja ima svoj broj. (~ita se prvo sa leve strane od gore prema dole 1., 2., 3. i sa desne strane 4., 5., 6.

Ovo pismo prilagođeno je raznim jezicima širom sveta. U Jugoslaviji je u upotrebi jedinstvena verzija Brajeve azbuke koju je sastavio Vinko Bek.

ABECEDA

** Tifloglogija

Brajevo pismo se piše na debljem papiru uz pomoć table i šila ili Brajevom pisaćom mašinom.

** Tabele preuzete iz ud`benika "Tifloglogija" Stanike Diki}

POREMEĆAJI NAVIKA

Detinjstvo i mladost su veoma značajna razdoblja u emocionalnom, sazajnom i duševnom razvoju čoveka.

Duševni razvoj je posledica uzajamnog delovanja urođenih bioloških, genetskih, biohemijskih, fizioloških socijalnih (porodičnih i društvenih) činilaca. Pod povoljnim uslovima on se odvija normalno a pod nepovoljnim mogu se javiti neki od sledećih poremećaja i smetnji.

1. Smetnje i poremećaji hranjenja - su prolazne ili trajnije smetnje praćene smanjenim ili povećanim apetitom, povraćanjem, trbušnim bolovima, sporim jedenjem, preteranom izbirljivošću, zadržavanjem hrane u ustima, jedenjem nesvarljivih materija kao što su na primer zid ili kreda i sl.

2. Smetnje i poremećaji sna - su česte pojave kod slepe dece bez ostatka vida. Najčešći poremećaji sna su sledeći: nemirno spavanje, nesanica, teško uspavljanje, noćni strahovi, često buđenje, plakanje i sl.

3. Smetnje i poremećaji mokrenja - takođe nisu retki među slepom decom i retko se javljaju izdvojeno. Pod poremećajima mokrenja podrazumeva se: povremeno ili stalno nevoljno ispuštanje mokraće u rublje, ređe danju, češće noću, koje može biti primarno (jer nije došlo do navikavanja na čistoću) ili sekundarno (nakon dužeg perioda suvoće).

4. Autoagresivno ponašanje, odnosno samopovređivanje, javlja se relativno često do četvrte godine. Ono se ispoljava u obliku grizanja, udaranja glavom i štipanja i obično nema ozbiljnije posledice. Kod starije dece je ovakvo ponašanje ređe ali su i posledice teže.

5. Fobične reakcije, stanja i neuroze. Pod fobijim se podrazumeva jak, bezrazložni strah koji se uporno javlja u prisustvu nekih osoba, objekata ili u izvesnim situacijama. Najčešće su fobije od mraka, sitnih i krupnih životinja, buba, zatvorenog prostora, vožnje avionom, lekara (belog mantila), smrti, zaraze... Neki od ovih strahova, koji se javljaju u detinjstvu, posledice su odrastanja i vremenom prolaze. Na postojanje "patološkog" straha ukazuju sledeći znaci : njegova jačina i uporno ponavljanje, povećanje zavisnosti od odraslih, promena navika i ponašanja, kao i nazadovanje u razvoju.

6. Poremećaji pokreta - kod slepe dece javljaju se specifični oblici ovih poremećaja koje nazivamo **blindizmima**. To su stereotipni mehanički pokreti koji služe motornom rasterećenju od nagomilane i neiskorišćene energije. Javljaju se kada dete nema šta da radi, kada nije ničim zainteresovano niti angažovano nečim korisnim i za njega privlačnim. Blindizmi se mogu ispoljiti na više načina u zavisnosti od uzroka. Na osnovu njihovog porekla možemo ih podeliti u četiri grupe

1. Oni koji su nastali iz potrebe za motornim rasterećenjem (kao ventil za neiskorišćenu energiju koja bi, da dete vidi, bila utrošena uobičajenim aktivnostima) na primer: klaćenje napred - nazad ili levo - desno, premeštanje sa noge na nogu, vrćenje glavom, ljuljanje.

2. Navike ili gestovi koji nisu uobičajeni a usvojeni su kao takvi ili uopšte nisu usvojeni zbog ograničene mogućnosti imitiranja "normalnih gestova"(na primer: pomanjkanje ritmičkog pomeranja ruku u hodu, hodanje ukočenih nogu i sl.).

3. Pokreti koji imaju za cilj da zaštite dete od povrede, na primer da ne bi licem naletelo na prepreku, dete zabacuje pri hodu gornji deo tela unazad, da bi zaštitilo ruke, skuplja pesnice i sl.

4. Gestovi i mimika koji su posledica bolesti očiju (žmirkanje, trljanje očiju, okretanje od svetla, spuštanje glave, gledanje u izvor svetla, stavljanje raširenih prstiju između oka i svetla i mahanje njima.).

ŠTA SVE TREBA DA ZNA JEDAN PREDŠKOLAC

Svako dete je sposobno da uči, međutim, koliko će naučiti, ne zavisi samo od njegovih psihičkih i fizičkih sposobnosti. Deca oštećenog vida uprkos tome mogu da nauče mnogo toga što znaju i njihovi vršnjaci normalnog vida. Međutim, da bi dostigla zadovoljavajući nivo mnogih veština, njima će biti potrebno mnogo više vremena i upornosti. Na otežan razvoj slepe dece ne utiče isključivo nedostatak vida. Tu su još i duži boravci u bolnici, radi operacija oka, kao i nedovoljna obaveštenost roditelja i šire socijalne sredine o slepilu i slepima. Pored toga smetnje kod slepe dece mogu biti kombinovane sa cerebralnom paralizom, deformitetima ekstremiteta ili drugih organa kao i mentalnom retardacijom, od sasvim blage do teške. Zbog toga je veoma važno uskladiti zahteve sa mogućnostima deteta. Neophodno je pri tome znati da svako dete, bez obzira na smetnje, može da uči i postigne maksimum u okviru svojih mogućnosti. Predškolak oštećenog vida, očuvanih intelektualnih sposobnosti, može da do polaska u školu nauči da vodi osnovnu brigu o sebi, kao i da stekne određena znanja, veštine i navike. Drugim rečima, treba da bude u stanju da se sam obuče, obuče i svuče, koristi pribor za jelo (barem kašiku), ima razvijene higijenske navike, ume da koristi igračke i da zna da se njima igra, samostalno se kreće u poznatom prostoru, kao i da poseduje količinu znanja sličnu njegovim vršnjacima normalnog vida.

OSNOVNI PRINCIPI IZVOĐENJA VEŽBI

Da bi vežbe dale željeni efekat i pozitivno uticale na celokupni razvoj deteta, potrebno je pridržavati se nekih osnovnih pravila prilikom njihovog izvođenja.

1. Sve vežbe se izvode postupno, od lakših ka težim. Počinje se uvek od aktivnosti koje su poznate detetu.
2. Vežbe treba izvoditi do momenta kada postanu preteške za dete (dete je neuspešno i posle više pokušaja).
3. Vežbu treba završiti uvek tako da se dete oseća prijatno.
4. Vežbe koje se izvode uz prisilu nemaju svrhe.
5. Vežbe treba da traju onoliko dugo, koliko traje dečije interesovanje.
6. Ako je dete plašljivo, sklono odustajanju, ili ulaže vidan napor da bi izvršilo zadatak, potrebno ga je pohvaliti i ohrabriti.

OBLAČENJE I OBUVANJE

Deca normalnog vida mogu lakše da savladaju ovu veštinu, pošto uče i na taj način što imitiraju roditelje. Roditeljima je tako olakšano i objašnjavanje srazmerno složenih procedura koje prate oblačenje i obuvanje. Dovoljno je, na primer, zakopčavati dugme i to propratiti opisom svih izvršenih radnji pa da se bude iznenađen koliko posebnih operacija to zahteva, čak i od spretno osobe. Dete teško oštećenog vida, zapravo, uči svaku složenu radnju na sličan način - savlađuje je korak po korak, sve dok se mnogobrojnim ponavljanjima ne automatizuje. Da bi se ovakvo dete naučilo samostalnom oblačenju i obuvanju, potrebno je pridržavati se određenog redosleda. Svlačenje je jednostavnija veština od oblačenja pa se, prema tome, ona savladava prva. Dete uči da svuče jaknu, majicu, pantalone sa lastišem oko pojasa, čarape, kapu... Tek kada nauči da se skida sa lakoćom samo, može se ići dalje. Prelazi se na uvežbavanje prepoznavanja pojedinih odevnih predmeta, u početku osnovnih. Nakon toga, vežba se prepoznavanje pojedinih delova odeće (nogavica, rukav, prednji deo majice). Preporučljivo je u ovoj i prethodnoj fazi učenja koristiti odevne predmete koji se lako raspoznaju i kod kojih je lako odrediti šta ide napred a šta nazad (košulja, pantalone koje se zakopčavaju i imaju džepove i sl.). Na kraju se uči kako se šta oblači i prelazi na uvežbavanje samog oblačenja. Najveće probleme deci oštećenog vida pričinjavaju dugmad i pertle, kao i razlikovanje leve i desne cipele. Zbog toga je neohodno ove veštine uvežbavati korak po korak. (Na primer, vezivanje pertli se može razložiti u pet posebnih faza). Brzina učenja je različita kod svakog deteta. Sigurno je da će uloženi trud i strpljenje, uz mnogo ljubavi i pohvala, vremenom biti nagrađen. Pored toga što nauči da se samo obuče, dete treba da u tome postigne zadovoljavajuću spretnost i brzinu, što se postiže samo dugotrajnim i upornim vežbanjem, za koje ga treba motivisati. Jedan od načina motivacije je da se organizuju mala takmičenja u brzini, spretnosti i tačnosti vršenja neke radnje. U svakom slučaju, dete koje uloži napor treba pohvaliti, a ako ne uspe u nečemu - ohrabriti. Uprkos trudu i želji da bude brže, dete teško oštećenog vida će uvek biti sporije jer će morati da pipanjem odredi da li je neki odevni predmet prevrnut, šta je napred a šta nazad, gde su rupice i sl. Decu treba navikavati da stvari ostavljaju na predviđena mesta kako bi kasnije, kada ima ustrebaju, mogla sama da ih nađu. Roditelji treba da pokušaju da i kod ove dece razviju želju da budu uredna i lepo obučena. Prilikom izbora odeće potrebno je obratiti pažnju i na sledeće; odeća bi trebalo da bude prilagođena uzrastu, da je od prirodnih, kvalitetnih materijala koji se lako održavaju (ova deca se mnogo više i lakše prljaju), kao i takvog kroja da se lakše oblači.

UPOTREBA PRIBORA ZA JELO

Deca teško oštećenog vida mogu da nauče uz mnogo truda, strpljenja i vežbe da se samostalno hrane i pri tome koriste pribor za jelo.

Da bi slepo dete ovladalo ovom, za njega, veoma teškom i složenom veštinom u početnim fazama učenja preporučljivo je koristiti igru kao prirodan način dečjeg saznavanja. Sva deca vole da sipaju, presipaju, pune i prazne sve predmete u koje se nešto može usuti. Ako se u igri koficom i lopaticom, lopatica zameni kašikom, dete će presipajući pesak, vodu, zemlju i sl. učiti da koristi ovaj komad pribora za jelo i veštinu rukovanja njime primeniti i za stolom.

U početku roditelj vodi ruku deteta i pomaže mu da zahvati hranu. Kada ovlada ovom veštinom, mališan je spreman i sam da pokuša. Svaki početak je težak, hrana beži iz kašike i prosipa se svuda po stolu i podu. Da bi početak bio lakši, preporučuje se da hrana bude kašasta (ona se lakše zahvata i ne beži iz kašike), da je tanjir stabilan (da se teže prevrće) i da nije od lomljivog materijala. U samom početku vežbanja dete se neće uvek najpristojnije ponašati (prosipaće hranu, lupaće kašikom ili će se igrati).

Šta god dete bude radilo ne treba ga grditi niti kažnjavati. Ohrabrenje i pohvala za uloženi trud ima više efekta. Vremenom će prestati da se igra i manje će se prljati. Naučiće da koristi i ostali pribor za jelo kada za to dođe vreme.

Ipak, dete će i dalje kao kada je bilo sasvim malo, uživati da prstima "vija" voće, kokice i druge ukusne stvari po tanjiru i u tome ga ne treba sprečavati.

RAZVIJANJE HIGIJENSKIH NAVIKA

Razvijanje higijenskih navika deteta oštećenog vida veoma se malo razlikuje od postupka koji se za to primenjuje kod dece normalnog vida. Navikavanje slepe dece na čistoću važno je pored ostalog i zbog toga što se ona češće i lakše prljaju. Svakako, održavanje higijene je potrebno ne samo zbog očuvanja zdravlja, već i zbog estetskog razloga. Sticanje higijenskih navika je dugotrajan proces koji započinje od samog rođenja. Ukoliko je dete od početka naviknuto na čistoću, ono će lakše razviti higijenske navike.

Posle prvog rođendana, većina dece dostiže dovoljan nivo razvoja da može koristiti nošu za svoje fiziološke potrebe. Omaški u zadovoljavanju fizioloških potreba biće u početku više, a kasnije sve manje. Ponekad do njih dolazi i kada je dete naviknuto na čistoću. To se dešava iz više razloga, najčešće zato što se dete zaigralo pa nije na vreme krenulo ka toaletu; usled infekcije mokraćnih puteva ili zbog emocionalne napetosti. Ovakve omaške, ukoliko nisu hroničnog karaktera (kao što je učestalo noćno mokrenje) su normalna pojava koja se toleriše do uzrasta 5 - 6 godina.

Problemi, koji se javljaju u početnim fazama navikavanja na čistoću, su uzrokovani nemogućnošću deteta da vidom kontroliše ovu vrstu aktivnosti i oseti zadovoljstvo koje potiče od urednosti.

Osim što bi dete trebalo da nauči da traži odlazak u toalet kada se za to ukaže potreba, do polaska u školu bi moralo biti u stanju i da je samostalno zadovolji. Takođe, njega treba osposobiti za brigu o osnovnoj higijeni - pranje ruku, lica, nogu i zuba. To se postiže uz korišćenje prirodne sklonosti dece da uživaju u brćkanju i praćakanju u vodi. Međutim, slepa deca nisu u stanju da imitiraju odraslog prilikom pranja pojedinih delova tela, kao i korišćenja sapuna i četkice za zube. Zbog toga u neposrednom kontaktu sa njima treba im sprpljivo pokazivati kako se to radi, sve dok ne steknu željene higijenske navike i veštine.

Deca uzrasta 3 - 4 godine, suviše su mala da shvate ozbiljnu potrebu održavanja higijene. Zato im je potrebna pomoć i nadzor roditelja. On treba da prihvati dečju sklonost da se poigraju sa vodom i na osnovu nje kod deteta formira pozitivan odnos prema održavanju telesne higijene. U svakom slučaju, bez obzira koliko je veštine dete steklo u tome, treba ga pohvaliti za svaki trud koji uloži i nezavisnost koju ispolji kada srazmerno samostalno pokuša da se opere.

RAZVIJANJE RADNIH NAVIKA

Sticanje radnih navika na predškolskom uzrastu je veoma važno za dete oštećenog vida. Dok dete uči, upoznaje svet i osamostaljuje se. Osim toga, ako ima razvijene radne navike lakše će prihvatiti školske obaveze kada postane đak prvak. Posebnu važnost ima rad u kojem dete nešto pravi. Kroz takvu aktivnost ono upoznaje osobine materijala, postaje spretnije i jača mišiće.

Međutim, da bi dete nešto napravilo, treba prvo da sebi postavi cilj, da isplanira kako će do toga doći. Malo dete oštećenog vida je suviše malo da bi samo moglo sve isplanirati i uraditi. Za to će mu u početku biti potrebna pomoć odraslog sve dok samo ne poželi da radi, dok ne razvije sposobnost da samo odredi cilj i postane dovoljno vešto da ga može ostvariti. Ako roditelji i u najmanjoj meri postignu da njihovo dete oštećena vida oseća potrebu za radom i zadovoljstvo u radu tada su oni na dobrom putu da razviju kod njega željene radne navike.

Nesumnjivo, na formiranje radnih navika u prvom redu utiču roditelj i ostali članovi porodice, vršnjaci a kasnije i vaspitači, učitelji, nastavnici i drugi ljudi sa kojima dolazi u dodir.

Od stava roditelja prema radu uopšte, kao i radu njihovog deteta, zavisice i kako će ono da gleda na rad. Osim toga, deca se međusobno razlikuju po svojim osobinama i sklonostima, tako da i od toga zavisi kakve će radne navike steći.

Uspeh u radu je od velike važnosti za formiranje radnih navika, a on zavisi od volje, odlučnosti, ljubavi prema radu, izdržljivosti i upornosti koje dete poseduje kao ličnost i spremno je da ih uloži u radne aktivnosti.

Šta sve dete oštećenog vida može da radi? Ono može da se brine o sebi, da vodi računa o svojim igračkama (sklanja ih kada se sa njima ne igra) i da pomaže starijima.

O brizi o sebi je već bilo reči. U ovu brigu se ubraja samostalno oblačenje, češljanje, umivanje kao i upotreba pribora za jelo. Kroz ove aktivnosti dete se osamostaljuje, stiče samopouzdanje i radne navike.

Iako je ovom prilikom nemoguće nabrojati sve one poslove koje deca oštećenog vida mogu da obave, daćemo nekoliko primera. Dete može pomoći u kuhinji tako što će oprati voće i povrće, očistiti krompir ili grašak. Ono može rukovati nekim aparatima, pomoći u brisanju posuđa i spremanju stana kao i onim poslovima koji ne zahtevaju isključivo vid.

ŠTA JOŠ TREBA DA ZNA BUDUĆI PRVAK

Pored toga što treba da zna da vodi osnovnu brigu o sebi, jedan predškolak treba da ima i određeni nivo znanja o sebi i svetu koji ga okružuje, pre nego što krene u školu. Deca koja vide podstaknuta su da istražuju svet onim što vide. U svetu oko njih mnogo je čuda koja se za njih dešavaju po prvi put, koja žele da istraže i shvate. Zato postavljaju mnoga pitanja i brzo proširuju svoj rečnik.

Slepa deca prihvataju reči koje čuju i trude se da ih upotrebe pravilno, premda im njihov smisao često nije dovoljno jasan. Neke od tih reči i pojmovi koje označavaju su takvi da ih nikada neće shvatiti. Takav, je npr, pojam boja, ogledala, perspektive. Ovakve pojmove ona usvajaju i imaju izvesnu predstavu o njima samo na osnovu onoga što čuju od drugih, ili vezivanjem za neke druge asocijacije. Tako na primer, asociiraju belu boju za nešto što je hladno, čisto, nevino.

Da bi slepa deca stekla pravilnu sliku o predmetima i pojavama, potrebno im je omogućiti da što više do nje dolaze ličnim iskustvom. Samo tako će pojmovi koje izgrade imati smisao i biti im bliski. Ipak, da bi bete moglo pravilno da ih shvati i usvoji neke od njih, biće mu potrebna pomoć.

ORIJENTACIJA U PROSTORU

Uspešno samostalno kretanje dece kod koje su ostaci vida veoma slabi (opažanje svetla i senke) zavisi od njihove sposobnosti da se kreću, predhodnog iskustva, emocionalnog stanja i uvežbanosti.

Da bi dete uspešno moglo da se snalazi u poznatom ili nepoznatom prostoru, prvo mora da usvoji pojmove koji se koriste prilikom opisivanja položaja predmeta u datom prostoru. To su sledeći pojmovi: **levo, desno, ispred, iza, gore, dole, u, na, ispod, pored, između** itd.

IGRE I VEŽBE PROSTORNE ORIJENTACIJE

Moguće je osmisliti više igara i vežbi koje razvijaju ove pojmove. Ovde su izdvojene neke od njih koji se mogu izvoditi individualno, uz učešće cele porodice, ili druge dece.

1. Vežba kojom se razvijaju pojmovi **levo - desno**.

Od deteta se traži da razdvoji predmete po nekom kriterijumu u posude koje se nalaze ispred deteta. Ovom vežbom može se ujedno razvijati i čulo dodira, spretnost prstiju (kada se koriste sitni predmeti), sposobnost razlikovanja osnovnih geometrijskih oblika kao i sposobnost razvrstavanja objekata po jednom ili više obeležja.

2. Vežbe koje razvijaju pojmove **gore - dole**.

Jedan od načina da se detetu teško oštećenog vida objasne ovi, njemu teško razumljivi pojmovi, je da oni postanu opipljivi. U tu svrhu mogu poslužiti kuhinjski sto i drugi delovi nameštaja koje može da dohvati. Tako, kada se nađe **ispod** stola, lako mu je da shvati šta je **iznad** njega, kada se popne **na** stolicu ili krevet može da utvrdi relativni položaj drugih objekata i formira pravilne pojmove o prostornim odnosima.

Potrebno je detetu navoditi primere onoga šta je **gore** (sunce, oblak, nebo, plafon, avion) i onoga šta je **dole** (zemlja, trava i sl.) Poželjno je da ove i druge pojmove, što je moguće više, gradi na osnovu sopstvenog iskustva.

3. Vežbe za razvijanje pojmova **ispred - iza, u, na, pored**.

Kao i prethodno pomenute, ove pojmove malo dete teško oštećenog vida teško shvata. Da bi mu se približili, neophodno je koristiti njemu bliske i poznate predmete i neposredno iskustvo u rukovanju njima.

I primer :

Od deteta se traži da imenuje predmet ili objekat koji je **ispred** njega (zid, stolica, neka igračka). Ukoliko razume šta se od njega traži, na sličan način mu se objašnjavaju prvo pojam **iza** a zatim i ostali pojmovi. Na primer, dok dete stoji okrenuto zidu treba da kaže koja mu je igračka iza leđa (pri tome je prepoznaje pipanjem, ne okrećući se).

II primer :

Od deteta se traži - da izvrši nalog: stavi predmet (manju igračku) **u**, **na**, **porod**, ili **iza** nekog drugog predmeta ili igračke; nabroji predmete koji su **na** stolu, **ispod** stola, **u** nečemu i slično.

Kada dete ovlada osnovnim pojmovima, vezanim za prostorne odnose, moguće je organizovati igre koje razvijaju prostornu orijentaciju.

To su igre u kojima dete pronalazi drugog igrača prateći zvuk (npr. zvečke, zvonceta) pri čemu se mogu uvesti i pojmovi koji bliže određuju udaljenost (**blizu,daleko**)

Igre "potrage za skrivenim blagom" koje se igraju sa dva ili više učesnika. U njima dete, na osnovu verbalnog uputstva, pronalazi skriveno blago (igračku, bombonu, poklon i sl.).

Nalozi se mogu izdavati jedan po jedan ili više njih odjednom, uz opis kretanja i u tom slučaju dete predmet pronalazi po sećanju. Zahtevi se zatim postepeno povećavaju. Ako u igri učestvuje više dece, igrača, pobednik je onaj koji napravi najmanje grešaka i pronade najviše "skrivenog blaga". Prilikom izdavanja naloga, u zavisnosti od vrste i stepena oštećenja vida i uzrasta deteta, mogu se koristiti pojmovi vezani za boju ili oblik predmeta u kojem je skriven traženi predmet (na primer, ***blago je skriveno u dnevnoj sobi, levo od vrata, na stolu, u žutoj okrugloj činiji itd.***)

IGRE KOJE RAZVIJAJU ČULO SLUHA

1. Igre u kojima dete po zvuku treba da pronađe drugog "igrača" (dete) i prepozna ga kao u igri "ćorave bake". Pri tome svaki igrač proizvodi zvuk nekim posebno odabranim predmetom.

2. Igre u kojima dete treba da pogodi šta se radi ili koji se aparat čuje i slično. One se mogu često igrati pri izvođenju svakodnevnih aktivnosti.

3. Slično, kao u prethodnim igrama dete treba da nabroji šta sve čuje dok sedi u tišini (sat, pticu, žagor u dvorištu, vozilo koje je prošlo i slično). U ovoj igri može se koristiti i tonski zapis raznih zvukova (životinja- domaćih, divljih, zvuk zvona, zaključavanje vrata itd.).

4. Igre u kojima dete treba na osnovu zvuka da pogodi kakvo je vozilo prošlo ulicom.

5. Igre u kojima dete na osnovu zvuka treba da pogodi šta je u zatvorenoj posudi (šećer, pesak, kukuruz, pirinadž, klikeri i sl.).

6. Igre u kojima dete treba da pogodi ili imitira zvuk koji je izveo drugi igrač svojim telom (tapšanje, pucketanje prstima, i slično).

7. Igre u kojima dete treba da pogodi šta je palo na pod. Ispuštaju se predmeti karakterističnog zvuka.

IGRE KOJE RAZVIJAJU ČULO DODIRA

1. Kod sasvim male dece vežbe prepoznavanja pojedinih predmeta i igračaka izvode se sa onim objektima koji su detetu donekle poznati (igračka, komad pribora za jelo i sl). Kao igra, ova vežba se može izvoditi u paru, pri čemu igrači naizmenično jedan drugome zadaju tajanstveni predmet. Kada se ovo čulo donekle razvije, i dete bude u stanju da prepozna više predmeta, u igru se uključuju sitniji predmeti (ključ, kliker, kokica, orah, gumica itd).

2. Vežbe u kojima dete treba da razvsta predmete na glatke i rapave. Od rekvizita se koriste različite krpice koje se lako mogu podeliti u jednu od dve kategorije, glatki i rapavi sitniji predmeti i sl.

U jednoj varijanti ova vežba se može organizovati tako da dete ujedno vežba i pojmove levo - desno, bliže - dalje. Takođe ove vežbe se mogu izvoditi i u vidu igre : od postojećih materijala izdvoje se oni glatki i rapavi (za uzorak rapavog može da se koristi i šmirgl-papir), a zatim zalepe na pločice napravljene od tanje šperploče, izglaçane, lakirane i zaobljenih uglova, ili na tvrđi karton. Potrebno je od svake vrste materijala napraviti po jedan par pločica (od tri do devet parova) koji se zatim koristi prema pravilima poznate igre "memorije". U njoj se igrači takmiče ko će pronaći veći broj parova.

IGRE I VEŽBE KOJE RAZVIJAJU ČULO MIRISA I UKUSA

1. Igre u kojima dete treba da prepozna po mirisu : cveće, voće, namirnice. Igra se može izvoditi individualno (kao vežba), u paru (tada igrači naizmenično jedan drugom daju zadatke) ili u grupi.

2. Vežbe u kojima dete treba da na osnovu mirisa ili ukusa pogodi šta ima za ručak.

IGRE I VEŽBE KOJE RAZVIJAJU SPRETNOST ŠAKE I PRSTIJU I KOORDINACIJU POKRETA

1. Sve igre u kojima se koriste sitni predmeti koje treba ubaciti u mali mali otvor ("bockalice", zrnca pasulja, kukuruza, klikeri i sl.).

2. Igre konstruktorskim materijalom (kocke i druga geometrijska tela). Kod izbora ovih igračaka treba voditi računa o uzrastu deteta, kvalitetu materijala i lakoći manipulisanja, odnosno, sklapanja i rasklapanja.

3. Igre u kojima se koriste igračke kod kojih u odgovarajuće otvore treba postaviti pripadajući oblik (npr "bubamara") ili kod kojih, slično slagalici od delova, treba sklopiti oblik (koji je izdvojen iz celine i razdvojen na delove).

4. Vežbe u kojima dete niže nešto (izrezane oblike, makarone , perle). U ovim igrama od deteta se može tražiti da ređa predmete prema određenom pravilu (po veličini, od većeg ka manjem i obrnuto, po obliku ili po nekom rasporedu). Tako se, pored fine motorike i koordinacije pokreta, uvežbava mišljenje i pamćenje i čulo dodira.

VEŽBE GOVORA I JEZIKA

Da bi se govor deteta oštećenog vida razvio bez većeg zaostajanja u odnosu na decu istog uzrasta normalnog vida, treba se za to postarati odgovarajućim vežbama.

Detetu je potrebno što više pričati i pevati. Prilikom imenovanja predmeta neophodno je omogućiti mu da ih što je moguće češće upoznaje neposredno, da ih opipa, pomiriše, čuje njihov zvuk i sl.

Na taj način ono će moći da poveže reč i predmet koji ta reč označava. Vremenom će dete samo početi da prepoznaje i imenuje predmete. Kasnije, kada nauči više reči i prohoda, od njega se može tražiti da pokaže ili donese neki predmet, ili imenuje pojedine delove tela. Takođe, zadatak se može sastojati u izdvajanju i donošenju određenog predmeta, izmešanog sa drugim, do izvesne mere sličnim predmetima.

Za postizanje ma i najmanjeg napredka u razvoju govora slepog deteta, naročito na početku, biće potrebno mnogo ljubavi, takta i strpljenja od strane roditelja. Oni treba da imaju na umu kakve su mogućnosti deteta i ne ljute se na njega ako mu je potrebno više vremena da shvati ono što mu se objašnjava. Uvek ga treba ohrabriti da bude samostalno i pomoći mu ako posle više pokušaja ne uspe, kako se ne bi razočaralo u sopstvene sposobnosti. Svaki uspeh treba podržati i pohvaliti, a ako se oseti umor - odložiti ono što je predviđeno da se uradi za kasnije. Kod deteta treba graditi pozitivnu sliku o njegovim mogućnostima da, ulažući trud, stigne do željenog cilja.

Svako dete voli da mu se priča i čita, naročito ako je tekst primeren njegovim mogućnostima razumevanja i zanimljiv. U početku treba birati kraće priče jer deca ne mogu dugo da zadrže pažnju na onome što čuju. Pričice i pesmice treba ponavljati kada dete zaželi, što će podstaći da ih pamti i ponavlja. Pre nego što se neka priča ispriča, treba detetu objasniti nepoznate reči i pojmove uz korišćenje što više čula.

Priče, pesme, bajke i ostali prikladni tekstovi doprinose razvoju govora ali ipak najveću ulogu u bogaćenju rečnika slepog deteta ima druženje sa decom sličnog uzrasta.

ORGAN ČULA VIDA

Oko, kao organ čula vida, omogućava nam, ne samo da vidimo neki objekat, već pruža i bliže podatke o njegovoj boji, obliku, veličini, udaljenosti, kao i o smeru i brzini njegovog kretanja.

Oko je složen organ, ne samo po svojoj građi, već i po svojoj funkciji.

Poznavanje osnovne građe i funkcije ovog organa je osnova za razumevanje uzroka i nastanka različitih oboljenja oka.

Anatomija oka

Po svojoj građi, oko je veoma složen organ. Čulo vida se sastoji od: očne jabučice, nervnih puteva i pomoćnih organa kao što su očni kapci, suzne žlezde i drugo.

Građa oka

- crtež oka- presek

Očna jabučica je spolja obložena beonjačom koja služi kao zaštitni omotač. Prednji deo spoljnog omotača oka je rožnjača, koja je radi propustljivosti svetla u oko, providna. Srednji omotač oka sastavljen je od sudovnjače, cilijarnog tela i dužice. Sudovnjača pokriva unutrašnju i srednju stranu oka i puna je krvnih sudova koji ishranjuju oko. Cilijarno telo se nalazi oko dužice i ima mišiće koji služe akomodaciji očnog sočiva. Dužica ima oblik dijafragme i različite je boje. U sredini dužice ili irisa, nalazi se zenica koja, u zavisnosti od jačine svetlosti, propušta manju ili veću količinu svetlosti u oko.

Mrežnjača predstavlja unutrašnji sloj oka. Sastoji se iz više slojeva. U jednom od njih nalaze se čulne ćelije - čepići i štapići, koji su odgovorni za raspoznavanje boja i svetla. U zadnjem delu mrežnjače nalazi se žuta mrlja koja je mesto najjasnijeg viđenja. Na mestu izlaska očnog nerva iz oka nema čulnih ćelija i tu se nalazi slepa mrlja.

Najveći deo oka ispunjen je staklastim tkivom. Ono naleže na sudovnjaču i priljubljuje se uz mrežnjaču.

Jedan od osnovnih uslova za uspešno funkcionisanje oka je sposobnost očnog sočiva da propusti i prelama svetlost. Sočivo je elastično, može da se skuplja i opušta, što utiče na oštiri ili blaži ugao prelamanja svetlosti i omogućava adaptaciju oka od udaljenosti objekta koji se posmatra.

UZROCI OŠTEĆENJA VIDA

Oko je po svojoj građi veoma šložen organ, nežan i osetljiv. Upravo radi toga brojni su uzročnici koji dovode do oštećenja vida. Sve te faktore možemo podeliti u nekoliko grupa:

1. Slabovidost kao posledica grešaka refrakcije oka
2. Slabovidost nastala usled smanjene providnosti medija oka
3. Nasledne i urođene bolesti oka
4. Atrofije očnog živca
5. Glaukom
6. Bolesti rožnjače

Pod **refrakcijom** oka podrazumeva se odnos koji postoji između prelomne moći rožnjače i očnog sočiva sa jedne i dužice, očne jabučice sa druge strane. Ovaj odnos treba da je takav da se slika, koja u oko dolazi kroz zenicu posle prolaska kroz rožnjaču i očno sočivo, ponovo formira na rožnjači (u predelu žute mrlje) gde gradi jasnu, oštru sliku. U slučaju kratkovidosti (miopije) ili dalekovidosti (hipermetropije) slika, koja se formira posle prolaska (prelamanja) kroz rožnjaču i očno sočivo, zbog greške u prelamanju, ne formira se na rožnjači u predelu žute mrlje, već ispred ili iza nje, što dovodi do nejasnog viđenja predmeta koji su blizu ili daleko.

Pod **smanjenom providnošću medijuma oka** - podrazumeva se zamućenje nekog od providnih delova oka, tj. smanjene providnosti očnog sočiva "staklastog tela" ili rožnjače. Ukoliko je neki od ovih delova oka zamućen, slika koja dospeva do očnog dna biće u većoj ili manjoj meri nejasna.

Katarakta je zamućenje očnog sočiva. Kod dece može biti urođena (kongenitalna) ili stečena. Najčešće je urođeno obolenje. Može da se javi na jednom ili oba oka. Lečenje je operativno, kod kojeg se zamućeno sočivo zamenjuje veštačkim.

Katarakta može biti totalna ili delimična. Ona može nastati kao izolovano obolenje ili povezana sa drugim poremećajima (mongoloidnost, rubeola, embriopatija)

Pod **naslednim ili urođenim** obolenjima oka podrazumevaju se takva obolenja koja dete nasleđuje od roditelja ili je obolenje nastalo kao posledica nepravilnog razvoja oka deteta u trudnoći. U oba slučaja dolazi do nepravilnog razvoja očne jabučice koji se može ispoljiti u poremećaju njene veličine bilo da je ona prevelika, premala ili da nedostaje. Često se, međutim, ne radi o poremećaju koji se može uočiti već na osnovu izgleda očne jabučice.

Atrofija očnog živca - nastala kao posledica njegove upale, pritiska na očni živac usled tumora, kao posledica povrede prilikom porođaja, kao posledica različitih naslednih obolenja, meningo encefalitisa i dr.

Glaukom - se ispoljava kao povećanje pritiska tečnosti oka, koji dovodi do suženja očnog nerva i suženja vidnog polja. Glaukom može biti stečen i urođen. On je jedan od najčešćih uzročnika slepila.

Ablacija retine - je obolenje rožnjače oka kod kojeg dolazi do odlepljivanja većeg ili manje dela rožnjače od sudovnjače, što dovodi do slabovidosti ili slepila.

Retrolentalna fibroplazija - se javlja kod prevremeno rođene dece koja su u inkubatoru izložena prevelikoj dozi kiseonika. Pod uticajem kiseonika, krvni sudovi mrežnjače bujaju i pucaju, stvarajući vezivno tkivo u staklastom telu. Ovo može imati za posledicu povlačenje mrežnjače, što dovodi do njene ablacije.

Deca oštećenog vida, prema stepenu oštećenja vida, mogu se podeliti na dve osnovne grupe

1. Slepu deca bez ostatka vida ili sa ostatkom vida (uzima se oštrina vida kao merilo) od 5 do 20% i vidno polje je suženo na 20° ili manje (normalna oštrina vida je 100%).
2. Slabovidu deca sa većim ostatkom vida (od 10 do 40%). Prema stepenu oštećenja vida, slabovidost može biti: laka, umerena i teška.

RAZVOJ FUNKCIJE VIDA

Čulo vida je jedan od najznačajnijih izvora saznanja. U ranom detinjstvu ovo čulo ima izuzetno važnu ulogu u razvoju svih psihofizičkih funkcija deteta. Zbog svoje važnosti, oko je potpuno razvijen organ kod novorođenčeta već po rođenju. Ono će nastaviti da raste do tinejdžerskih dana, mada je taj rast neznatan. (Od treće do četrnaeste godine oko naraste još samo 1 mm i na tome se završava njegov rast).

Neposredno posle rođenja, novorođenče drži oči zatvorene kao da spava, a zatim u toku prve četiri nedelje počinje sve više da ih otvara.

Prvi, pouzdani znak da dete vidi je postojanje refleksne zaštite i reagovanja na svetlost treptanjem, žmirkanjem i stezanjem kapaka. Sledeći znak da dete vidi svetlost je okretanje očnih jabučica prema izvoru svetla (kraj prvog meseca). U toku drugog meseca reakcija deteta na svetlo praćena je opštim, zaštitnim pokretima celog tela (dete okreće glavu unazad). Sve češće otvara oči i daje utisak da se interesuje za okolinu. U trećem mesecu dete počinje da prati predmete koji se nalaze u njegovoj blizini i da fiksira izvor svetla samo na kratko. Sposobnost praćenja predmeta i njihovo pronalaženje na udaljenosti nastavlja da se razvija i narednih meseci. Početkom sedmog meseca razvija se koordinacija oko - ruka i dete počinje da pruža ruke ka predmetu u pokušaju da ga dohvati. Ovu sposobnost dete razvija i u narednim mesecima. U drugoj godini života, (u periodu 12-15 meseci) dete vuče liniju po papiru. Od 15 do 18 meseci može da uoči i udaljene i bliske predmete. Na kraju druge godine oštrina vida iznosi 0,5. Na kraju treće godine ona iznosi od 0,8 do 0,9. Od ovog uzrasta vrednost oštrine vida raste pravolinijski i od šeste (najkasnije devete) godine dostiže vrednost 1,0. Najbolja oštrina vida dostiže se na uzrastu oko sedamnaeste godine, kada ona iznosi od 1,2 do 1,4. Na tom nivou ona se zadržava do pune zrelosti.

KORIŠĆENA LITERATURA

1. Aćimović Radoslav, ***Dete oštećenog vida u porodici***, Savez slepih Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1973.
2. Diki Stanka, ***Tiflogija***, Ideaprint, Beograd, 1997.
3. Eraković Tadija, ***Pokaži mi pa ću znati***, Dnevnik, Novi Sad, 1990.
4. Grupa autora, ***Ometeno dete, uvod u psihologiju ometenih u razvoju***, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1991.
5. Kamenov Emil, ***Igre opažanja***, Nova prosveta, Beograd, 1991.
6. Krstić Dragan, ***Psihološki rečnik***, Savremena administracija, Beograd, 1991.
7. Perepatić Jelena, ***Uporedna studija kvaliteta i intenziteta razvojnih strahova kod dece predškolskog uzrasta normalnog i oštećenog vida***, Filozofski fakultet, (neobjavljen diplomski rad), Novi Sad, 1996.
8. Smiljanić Vera, ***Razvojna psihologija***, Društvo psihologa Srbije, Beograd, 1991.
9. Popović Draginja, ***Rani razvoj i prilagođavanje slepih***, Zavod za izdavanje udžbenika i nastavnih sredstava, Beograd, 1986.
10. Tadić Nevenka, ***Psihijatrija detinjstva i mladosti***, Naučna knjiga, Beograd, 1980.

SADRŽAJ

Slepo i slabovido dete u porodici.....	
Dete sa specifičnim potrebama.....	
Rođenje deteta.....	
Uspostavljanje komunikacije.....	
Neverbalna komunikacija.....	
Jezik osmeha.....	
Prve reči.....	
Prvi koraci.....	
Prostorna orijentacija.....	
Kako dete oštećenog vida upoznaje svet.....	
Uloga pojedinih čula u sazajnom razvoju.....	
Emocionalna stanja i reakcije.....	
Izlivi besa.....	
Strahovanja.....	
Trauma odvajanja.....	
Zabranjene teme.....	
Igra i igračke.....	
Kako drugi doživljavaju osobe ometene u razvoju.....	
Zavisnost.....	
Braća i sestre.....	
Vršnjaci.....	
Dečiji vrtić.....	
Priprema za polazak u školu.....	
Školovanje.....	
Šta je to Brajevo pismo.....	
Poremećaji navika.....	
Šta sve treba da zna jedan predškolarac.....	
Oblačenje i obuvanje.....	
Upotreba pribora za jelo.....	
Razvijanje higijenskih navika.....	
Razvijanje radnih navika.....	
Razvijanje govora.....	
Igre i vežbe prostorne orijentacije.....	
Igre i vežbe opažanja.....	
Igre i vežbe koje razvijaju spretnost šake i prstiju i koordinaciju pokreta.....	
Uzroci oštećenja vida.....	
Organ čula vida.....	
Razvoj funkcije viđenja.....	
Korišćena literatura.....	